

Op 23 mei 2005 werd op Instituut Clingendael tijdens een workshop het eerste exemplaar van de studie “Van pepperspray tot lasergun; militaire technologie en de menselijke maat” overhandigd aan drs. Theo Brinkel, Tweede Kamerlid voor het CDA en lid van de vaste Kamercommissie voor Defensie. De studie werd in opdracht van het Rathenau Instituut geschreven door mr. drs. Kees Homan.

De workshop ging van start met een introductie door Kees Homan, waarin hij de belangrijkste conclusies uit het boek toelichtte. Na een eerste reactie van Theo Brinkel gingen vertegenwoordigers van onder meer het Ministerie van Defensie, politie, het Nederlandse Rode Kruis, bedrijfsleven, universiteiten en onderzoeksinstellingen vervolgens met de auteur en elkaar in debat over de gevolgen van militairtechnologische ontwikkelingen, in het bijzonder voor de ‘menselijke maat’. Het debat werd gevoerd aan de hand van vier stellingen en stond onder leiding van Peter van der Geer, van Debat en Dialoog.

Eerste reactie Theo Brinkel

In zijn eerste reactie op de studie ging Theo Brinkel met name in op het concept van *Network Centric Warfare* (NCW) en gerichte energiewapens. Onschuldige slachtoffers vallen volgens Brinkel vaak door gebrekkige informatie. Mogelijk kan NCW, bestaande uit drie verbonden netwerken (sensoren, wapenplatforms en een informatienetwerk) bijdragen aan betere informatievoorziening en communicatie.

Vooruitlopend op de eerste stelling gaf Brinkel aan dat er nog geen politieke discussie is over gerichte energiewapens. Die discussie moet gevoerd worden tegen de achtergrond van de hoofdtaken van de krijgsmacht: het bieden van bescherming en versterking van de rechtsorde. Daarbij zijn drie soorten criteria van belang. Ten eerste moet militair ingrijpen verantwoord, gewenst en gelegitimeerd zijn (politiek). Ten tweede mag het geen onnodig leed veroorzaken en moet het onderscheid kunnen maken tussen combattanten en non-combattanten (oorlogsrechtelijk). En ten derde moeten militairen moeten binnen redelijke grenzen de best mogelijke uitrusting krijgen (o.a. financieel). De centrale vraag is dan of deze criteria adequaat zijn gegeven nieuwe ontwikkelingen.

Stellingendebat

Stelling 1: Gerichte energiewapens vormen een belangrijke bedreiging voor Network Centric Warfare.

Deze eerste stelling illustreert een probleem dat van alle tijden is. Voor elke techniek die wordt ontwikkeld om de veiligheid te vergroten wordt techniek ontwikkeld die daar op ingrijpt. Zo is NCW in hoge mate afhankelijk van elektriciteit en kunnen gerichte energiewapens mogelijk gebruikt worden om energievoorzieningen aan te vallen. Kees Homan is van mening dat er nog nauwelijks bewustzijn is van de mogelijke impact van gerichte energiewapens. Met name vertegenwoordigers van het Ministerie van Defensie zijn ervan overtuigd dat NCW voldoende weerbaar gemaakt kan worden tegen gerichte energiewapens (DEW's). Anderen, waaronder vertegenwoordigers van TNO, stellen echter dat nog onvoldoende bekend is welke gerichte energiewapens binnen nu en 5 jaar beschikbaar zullen zijn. Bovendien is het punt van bedreiging afhankelijk van *wie* over deze wapens beschikt. Zonder die specifieke kennis kan de stelling met gemak worden omgedraaid: NCW biedt juist de mogelijkheid om gerichte energiewapens op te sporen. Een deelnemer stelt dat voor \$ 400,00 bouw pakketten voor gerichte energiewapens op internet te koop zijn. Het debat over de eerste stelling wordt afgesloten met een tweetal opmerkingen over de reikwijdte van de discussie. Die moet, ten eerste, niet alleen gaan over de kwetsbaarheid van NCW als systeem, maar ook over die van de soldaat. Ten tweede wordt opgemerkt dat de

niet-militaire kant van de zaak wellicht belangrijker is. Vormen gerichte energiewapens niet eerder een bedreiging voor de economie dan voor NCW als systeem of voor militairen?

Stelling 2: Nederland moet zijn investering in Network Centric Warfare drastisch reduceren.

Vanuit humanitair oogpunt is er weinig tegen *Network Centric Warfare* (NCW) in te brengen. Zo zou het kunnen helpen om beter onderscheid te maken tussen combattanten en non-combattanten. Maar pleidooien voor of tegen investeringen in militaire technologie moeten volgens de deelnemers in de context worden geplaatst van de politieke ambities van een land. Gezien de zittingstijd van een kabinet is het overigens wel de vraag hoe permanent die politieke basis is. Hoewel Nederland de ambitie heeft om internationaal in het hoogste geweldsspectrum mee te kunnen doen en daarom interoperabel moet zijn, doet Nederland in de *praktijk* toch vooral mee aan stabiliseringsoperaties.

Opgemerkt wordt dat alleen aandacht voor *militaire* toepassingen een te smalle basis is voor een discussie over NCW. Door voortschrijdende globalisering en terrorisme vervaagt de grens tussen interne en externe veiligheid. Dat zie je terug bij de opkomst van Bijzondere Bijstandseenheden, die interregionaal opereren.

Ondanks de constatering van Kees Homan dat NCW vooral is toegesneden op (in aantal en omvang afnemende) traditionele dreigingen, vindt deze stelling weinig aanhang onder de deelnemers. De heersende gedachte is vooral dat ambities en “spullen” met elkaar in balans moeten zijn. Bovendien sluiten ‘high tech’ en ‘boots on the ground’ elkaar niet uit. Hoewel er discussie is over of *human intelligence* nu binnen of buiten het concept van NCW geplaatst moet worden, lijkt daar weinig van af te hangen. Theo Brinkel is tegen drastische reductie van investeringen in NCW. Momenteel kan er echter ook geen geld bij.

Stelling 3: Overheid en krijgsmacht moeten bij de aanschaf van wapensystemen een “nee, tenzij” beleid te volgen.

Deze stelling wordt pas interessant als de vraag “tenzij wat?” is beantwoord. Bij biotechnologie is een “nee, tenzij” beleid gebruikelijk, al komt dat in de praktijk haast neer op “ja, mits” beleid. Biotechnologie is toegestaan als het een vitaal belang dient, er een dringende noodzaak is en er geen alternatief voorhanden is.

Met betrekking tot militaire technologie gaat het ook om menselijk lijden, zowel lichamelijk als psychisch (oorlogstrauma's), zowel bij de tegenstander als bij de eigen troepen.

Het voorstel voor een “nee, tenzij” beleid voor militaire technologie stuit op breed verzet onder de deelnemers. Het belangrijkste tegenargument is dat Nederland dan nooit krijgt wat het wil of nodig heeft en daardoor binnen de kortste keren achterloopt. Uit het oogpunt van risico minimalisatie zou volgens een aantal deelnemers eerder voor een “ja, tenzij” beleid moeten worden gekozen. Een vertegenwoordiger van het Nederlands Politie Instituut pleit zelfs voor een “ja, natuurlijk” beleid wanneer de civiele veiligheid ermee gediend is.

De deelnemers voorzien de stelling van een aantal kanttekeningen. Lastig is ten eerste dat je altijd wel kunt argumenteren dat iets noodzakelijk was. Denk aan de bom op Hiroshima. Ten tweede is het de vraag of Nederland niet te klein is voor deze (bij uitstek internationale) discussie. Ten derde is het nuttig om bij de beoordeling van wapensystemen onderscheid te maken tussen de *ontwikkeling* en de *aanschaf* daarvan. En ten slotte zouden militaire technologieën altijd in vergelijking met andere technologieën moeten worden beoordeeld en niet afzonderlijk. Eén deelnemer spreekt van een “hypocriet regime”, waarin gebruik van de kogel wel is toegestaan en gebruik van niet-letale wapens niet, terwijl het beoogd effect in het laatste geval kleiner is.

Stelling 4: Gezien de onzekere effecten moet de Nederlandse krijgsmacht geen niet-letale wapens invoeren.

‘Niet-letale wapens’ (NLW) is een containerbegrip waarover geen generieke uitspraken kunnen worden gedaan. Dat geldt ook voor de stelling. Feitelijk maakt de krijgsmacht namelijk al gebruik van een aantal niet-letale wapens. Denk aan de wapenstok of de *flash bang*, een granaat die een fel licht en een hard geluid produceert om de tegenstander te desoriënteren. Er zijn veel verschillende soorten NLW’s, waarover nog veel onbekend is. Onderzoek moet duidelijk maken wat de precieze effecten daarvan zijn. Daarmee is de vraag uiteraard nog niet beantwoord of de Nederlandse krijgsmacht niet-letale wapens moet invoeren als de effecten ervan, indien mogelijk, *wel* zeker zijn.

Ter illustratie van de stelling geeft Homan het voorbeeld van een niet-letaal wapen dat op dit moment wordt gebruikt door het Amerikaanse leger: technologie waarmee de watermoleculen in het lichaam van de vijand zodanig kunnen worden verhit dat zij gillend van de pijn op de vlucht slaan. Zou dat iets zijn voor de Nederlandse krijgsmacht? Die vraag wordt niet beantwoord. Wel wordt ervoor gepleit om ‘effecten’ ruimer op te vatten dan in militairtechnologische zin. Naast technische effecten valt bijvoorbeeld te denken aan politieke effecten op de langere termijn. Als wapens gerichte schade kunnen toedienen, worden soldaten dan onzorgvuldiger in het gebruik? Is het gebruik van wapens die beperkte schade kunnen aanrichten van invloed op het ‘gezag’ van militairen? Zullen zij als “watjes” gezien en behandeld worden? Nu heeft de militair feitelijk weinig keuze tussen niets doen en dodelijk geweld. Meer mogelijkheden maken het er echter niet perse gemakkelijker op. Hoe zit het bijvoorbeeld met politieke rechten? Hoe beslis je welk geweldsniveau in een concrete situatie gepast is en *wie* beslist daarover? Bovendien moeten militaire opties niet zo laagdrempelig worden dat andere (vreedzame) opties van tafel verdwijnen. Het eerder genoemde onderzoek moet zich richten op ‘effecten’ in deze brede betekenis.

Publiek debat?

Tot slot van de bijeenkomst vroeg Peter van der Geer de deelnemers of militaire technologie een onderwerp is voor publiek debat. En zo ja, waar moet dat debat dan over gaan? En wanneer moet het gevoerd worden? De deelnemers, inclusief Brinkel, noemden vooral niet-letale wapens als een geschikte kandidaat voor verder debat. Het debat moet dan niet al te gedetailleerd gaan over de militairtechnologische kant ervan. Anders wordt het te ingewikkeld. En mogelijk brengt het mensen op “verkeerde ideeën”. Op basis van verkeerde informatie kunnen ook gemakkelijk verkeerde conclusies worden getrokken. Sommige deelnemers pleiten ervoor om het debat pas te voeren bij een *concreet* voornemen om bepaalde wapentechnologie te gebruiken. Publiek debat over niet-letale wapens moet ook niet alleen over het *militaire* gebruik ervan gaan. De focus op militaire technologie ontnemt wellicht het zicht op vreedzame alternatieven. Gebruik door de politie, bijvoorbeeld bij voetbalrellen, staat bovendien veel dichterbij de alledaagse ervaring. Mogelijk zijn niet-letale wapens “explosief” voor het publieke debat. Leidt het gebruik ervan tot minder dodelijk geweld? En daarom tot meer krijgsgevangenen? Vergroot dat de kans op schandalen als onlangs in de Abu Graib gevangenis?

Andere wapens die in zo’n debat aan de orde kunnen komen betreffen het concept van *Network Centric Warfare*. Stel dat aan het overhalen van de trekker geen politiek besluit ten grondslag ligt, maar een fout in de software. En dat op die manier ‘per ongeluk’ het oorlogsrecht wordt geschonden. Wie is dan verantwoordelijk? Militaire technologie is zeer gevoelig voor deze ‘CNN-factor’. Tot slot wordt het Biologisch Wapenverdrag genoemd als mogelijk thema voor publiek debat.